

*Голові спеціалізованої вченої ради
в Одеському національному
університеті імені І.І.Мечникова
Олександр МІКОЛЕНКО*

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата юридичних наук, доцента
Петренко Наталії Олегівни
на дисертаційну роботу Білостоцького Олега Вікторовича на тему:
«ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУДДІ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дослідження

Характерною рисою судочинства є його велика різноманітність у напрямках (стосовно статусу суб'єктів, предмету спору, сфери виникнення спорів, нормативно-правових актів та ін.). Таким чином, відсутній єдиний «алгоритм», що визначав би особливості вирішення всіх видів правових спорів. Замість цього судді використовують дискрецію як ефективний інструмент при розгляді судових справ.

Дискреція судді в судочинстві дає можливість застосовувати нормативні положення відповідно до конкретних обставин правової ситуації. Тому це може служити ефективним правовим механізмом для спрощення нормативного масиву та забезпечення індивідуалізованого підходу до вирішення судових справ у межах чинного законодавства.

Проте варто зауважити, що відсутнє спеціальне комплексне дослідження дискреційних повноважень судді в судочинстві. Це питання розглядається у контексті більш складної проблематики, а не окремо. Наукові роботи, що присвячені цій темі, часто або стосуються загальних аспектів судового розсуду,

або фокусуються на адміністративних органах, відносно яких донедавна використовувався даний термін.

Актуальність теми обґрунтовується потребою розвитку науки процесуального права, дослідження дискреційних повноважень як єдиної правової категорії та вдосконалення чинного процесуального законодавства в цьому контексті. Новітні тенденції та зміни до законодавства також вносять свої корективи, що підкреслює актуальність подальших досліджень у цій області.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Тематика дисертації відповідає плану наукових досліджень кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету імені І.І.Мечникова в процесі виконання тем: «Сучасний конституціоналізм в процесі становлення та розвитку української державності» (номер державної реєстрації 0118U001585, виконувалась в період з 2018 по 2022 роки), та «Конституційно-правовий механізм забезпечення, реалізації та захисту прав людини в умовах воєнного стану та повоєнний час» (номер державної реєстрації 0123U102299, терміни виконання 01.04.2023 – 31.12.2027 роки), за якими дисертантом здійснено теоретичну розробку положень про дискреційні повноваження судді та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства з цього питання.

Мета і завдання, методи дослідження, його структура

Метою роботи є розроблення нових теоретичних положень про дискреційні повноваження судді та обґрунтування пропозицій щодо внесення змін і доповнень до процесуального законодавства України з метою забезпечення реалізації права на судовий захист (с.18). Мета дослідження зумовила ряд ключових завдань, що поставлені та вирішені в дисертаційній роботі (с.18-19).

Структура дисертації є логічною і складається з титульного аркуша;

анотації, викладеної українською та англійською мовами; змісту; основної частини, що включає: вступ, 3 розділи, які містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Зміст дисертаційної роботи дозволив розкрити необхідні положення теми «Дискреційні повноваження судді: проблеми теорії та практики».

Автором застосовано широкий комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, які повністю відповідають встановленій меті, завданням і дають можливість отримати достовірні та якісні результати (с.19). Із використанням діалектичного та аналітико-синтетичного методу здійснено дослідження розвитку понятійного апарату дискреційних повноважень судді та їх ознаки. Системно-структурний метод дозволив виділити та обґрунтувати завдання та функції дискреційних повноважень судді. За допомогою порівняльно-правового методу проаналізовано вітчизняні та зарубіжні законодавчі акти, що дозволило сформулювати пропозиції щодо вдосконалення положень щодо дискреційних повноважень судді на різних стадіях судового процесу. Формально-логічний і логіко-юридичний методи використано для обґрунтування напрямів вдосконалення процесуального законодавства щодо дискреційних повноважень судді.

Емпіричну основу дослідження становлять законодавство України та зарубіжних країн (зокрема, Великобританії, Сполучених Штатів Америки та країн Європейського Союзу), вітчизняна та зарубіжна судова практика, практика Європейського Суду з прав людини.

При проведенні дослідження здобувачем використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних наукових джерел в загальній кількості 218 джерел.

Таким чином, дисертація О.В.Білоостоцького є логічно послідовним та самостійним науковим дослідженням. Наукові положення, рекомендації та висновки, сформульовані в дослідженні, є достатньо аргументованими, містять глибокі напрацювання щодо науково-практичних рішень. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку відповідно до поставленої мети і завдань дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності й новизни

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що на основі комплексного дослідження дискреції обґрунтовано нові теоретичні положення та розроблено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання реалізації дискреційних повноважень суддями України.

Серед найбільш вагомих результатів, що визначають наукову новизну проведеного дисертаційного дослідження, можна відмітити наступне.

Доречно підтримати обґрунтування дослідника щодо визнання дискреції судді складовою доступу до правосуддя (с.с.38-44, 63-71 дисертації).

Слушним видається висновок здобувача щодо класифікації повноважень судді шляхом поділу їх на обов'язкові (безальтернативні) та дискреційні повноваження (с.32 дисертації). Перші реалізуються суддею за наявності певних обставин незалежно від його волі, а другі – реалізуються на його розсуд. Вказаний висновок не став самоціллю роботи, оскільки здобувач робить з нього наступний висновок: повноваження першої групи можуть бути делеговані іншим посадовим особам суду (наприклад, помічникам), оскільки фактично є механічним виконанням положень закону, а повноваження другої групи передбачають високий рівень розумової та організаційної діяльності, тому вони не можуть бути делеговані і реалізуються виключно професійними суддями, які довели свій рівень кваліфікації проходженням конкурсу на посаду судді.

Автор є прибічником широкого підходу до змісту поняття «дискреція», тому пропонує класифікувати дискреційні повноваження судді на 2 форми: обмежену дискрецію (форма, за якої суддя на власний розсуд вибирає один з декількох законних варіантів рішень, передбачених правовим актом) та повну дискрецію (форма, яка надає судді можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст рішення, яке ним приймається) (с.с.33-49 дисертації).

Доречною видається також пропозиція здобувача щодо можливості оскарження будь-якого рішення, прийнятого при реалізації дискреційних повноважень, в якості запобіжника зловживання суддею своїми процесуальними правами (с.с.133-141 дисертації).

Автор детально дослідив в роботі особливості реалізації дискреційних повноважень при розгляді судових справ колегією суддів і виявив вплив на таку реалізацію процесуальної фігури судді-доповідача (с.с.93-94, 196-199 дисертації), що слід підтримати.

Важливою та актуальною слід визнати пропозицію здобувача щодо доцільності встановлення обов'язку виходу в нарадчу кімнату при прийнятті судових актів лише колегіального складу суду (с.с. 196-199 дисертації).

В роботі зроблено інші цікаві та змістовні висновки.

Викладення матеріалу характеризується логікою наведених доводів та висновків, які мають певний ступінь наукової новизни, що вказує на відповідність роботи вимогам до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертаційної роботи

Основні результати дослідження, наукові висновки, положення та рекомендації, що містяться в дисертації О.В.Білостоцького, з достатньою повнотою відображені у наукових публікаціях у фахових виданнях. За авторством здобувача вийшло 9 наукових публікацій, зокрема, 4 наукових статей, з яких 3 статті у фахових наукових виданнях України, перелік яких затверджено у встановленому порядку, 1 стаття в періодичному науковому виданні, проіндексованому у базах даних Web of Science Core Collection, а також 5 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Робота, що написана у співавторстві, має високий рівень авторського внеску здобувача.

Опубліковані праці є аргументованими та послідовними і відображають авторське бачення з більшості питань, винесених на захист.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані висновки та пропозиції доповнюють теорію процесуального права та можуть бути використані для вдосконалення чинного процесуального законодавства. Положення дисертації можуть бути також використані при розробці відповідних розділів підручників та навчальних посібників з процесуального права, при підготовці лекцій для здобувачів юридичних спеціальностей закладів вищої освіти, у навчально-методичній роботі, при підготовці науково-практичних коментарів.

Анотація, яку подано українською та англійською мовами, є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження та відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством.

З аналізу змісту тексту дисертаційної роботи варто відзначити про відсутність ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень академічної доброчесності, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаної дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та зауваження по дисертації

Разом із тим, робота О.В.Білоостоцького не позбавлена певних вразливих місць, щодо яких варто зробити наступні зауваження.

Зокрема, за аналізом виведених здобувачем вперше функцій дискреційних повноважень судді видається дискусійним відокремлення стабілізуючої, регулятивної та забезпечувальної функцій. Об'єднання вказаних функцій в одну, на думку рецензента, сприятиме цілісному підходу до розуміння дискреції, оскільки завдяки наданню судді певного ступеню свободи при розгляді справи та винесенні рішення врегульовуються відносини між учасниками процесу та усуваються невизначеності, які виникають внаслідок незадовільного правового регулювання. Враховуючи зазначене, проблема визначення функцій дискреційних повноважень судді видається актуальною та може стати предметом подальших наукових досліджень.

Крім того, видається непослідовною позиція здобувача, який в окремому підрозділі (с.с.73-89 роботи) визначає ознаки (характерні риси), що властиві дискреційним повноваженням судді, зокрема, з виділенням варіативності, оптимальності, індивідуальності, судової активності та інших, однак не включає більшість з них у авторське визначення дискреційних повноважень судді.

Дискусійною також слід визнати виділення серед характерних рис дискреційних повноважень судді ознаки екологічності.

Здобувач пояснює свою пропозицію тим, що «в кожному конкретному випадку суддя має вести себе «екологічно» та приймати на себе відповідальність за прийняті рішення в межах дискреційних повноважень. І лише у виключних випадках, «екологічно» оцінивши необхідність отримання додаткових рішень чи роз'яснень інших органів, звертатися для отримання таких рішень та роз'яснень, і лише «екологічно» оцінивши повторюваність правопорушення, ініціювати законодавчі зміни в цій чи іншій сфері» (с.84 дисертації). Однак вказаний термін не є усталеним і потребує пояснення. Можливо, автору доцільніше було б замінити його на термін «доцільність» або «ефективність», які фактично мають таке саме навантаження, але є усталеними і зрозумілими в наукових колах (наприклад, за Словником української мови «доцільний» – це «відповідний поставленій меті, практично корисний, розумний», «ефективний – який приводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект»).

Цікавим видається дообґрунтування здобувачем надання права законодавчої ініціативи Верховному Суду. Однак вказана ідея в дисертації, на жаль, не розвинена. Тому, можливо, в ході захисту дисертант уточнить свою позицію щодо того, який саме структурний підрозділ Верховного Суду, на його думку, має бути наділений цим правом. Крім того, видається цікавою його думка про те, чи не посилюватиме це судову владу порівняно з іншими гілками влади, оскільки, отримавши право законодавчої ініціативи поряд з депутатами,

Президентом і Кабінетом Міністрів України, представники суду фактично перетворюватимуться на суб'єктів лобіювання певних ідей і концепцій.

Висловлені зауваження, у той же час, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження О.В.Білостоцького на тему «Дискреційні повноваження судді: проблеми теорії та практики», оскільки стосуються переважно дискусійних питань, пов'язаних зі складністю досліджуваної теми. Вони не перешкоджають загалом позитивно оцінити дану дисертаційну роботу, що є завершеною працею, в якій отримані нові обґрунтовані теоретичні результати.

Загальний висновок по дисертації

Дисертаційне дослідження Білостоцького Олега Вікторовича характеризується безумовною актуальністю.

Як свідчить зміст дисертації та автореферату, автор достатньо добре обізнаний з темою дослідження. Дослідження виконане на належному науковому рівні.

Дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 «Право».

Дисертація О.В.Білостоцького є завершеною кваліфікаційною науковою працею, а наявні у ній теоретичні положення та практичні рекомендації в сукупності дають можливість отримати нові науково обґрунтовані результати, які розв'язують наукове завдання, що полягає в розробленні нових теоретичних положень про дискреційні повноваження судді та обґрунтуванні пропозицій щодо внесення змін і доповнень до процесуального законодавства України з метою забезпечення реалізації права на судовий захист.

За своїм змістом, науковою новизною та оформленням дисертація на тему «Дискреційні повноваження судді: проблеми теорії та практики» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, та Порядку присудження ступеня

доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Білостоцький Олег Вікторович – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового, земельного
та господарського права інституту права
та безпеки Одеського державного
університету внутрішніх справ

Наталія ПЕТРЕНКО

Підписав/ла
кавалером

 Едуард ДАКЕЛЯВ